

**A KÖZNEVELÉSBEN HASZNÁLHATÓ, FOGYATÉKOSSÁGOK IRÁNTI
SZEMLELETFORMÁLÓ PROGRAMOK ÖSSZEHAJONLÍTÓ ELEMZÉSE**

Szerző:

Tóth-Szerecz Ágnes
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Kaposvári Campus Neveléstudományi Intézet
Gyógypedagógiai Tanszék (Magyarország)

Lektorok:

Gelencsérné Bakó Márta (PhD)
MATE Kaposvári Campus (Magyarország)

Kövérné Nagyházi Bernadette (PhD)
MATE Kaposvári Campus (Magyarország)

A szerző e-mail címe:

toth-szerecz.agnes@uni-mate.hu

...és további két anonim lektor

Tóth-Szerecz Ágnes (2023): A köznevelésben használható, fogyatékoságok iránti szemléletformáló programok összehasonlító elemzése. *Különleges Bánásmód Interdiszciplináris folyóirat*, 9. (2). 65-80. DOI [10.18458/KB.2023.2.65](https://doi.org/10.18458/KB.2023.2.65)

Absztrakt

A szervezett formában létrehozott szociális érzékenyítés rendkívül erőteljes eszköze lehet annak, hogy a társadalom befogadóbbá váljon a különböző fogyatékoságokkal szemben, s mindezek a fogyatékosággal élő személyek hatékonyabb társadalmi integrációját is támogathatják. Az elutasítás vagy távolságtartás többnyire az információhiány eredménye lehet, így ha a társadalom több rálátást, információt kap mindezzel kapcsolatban, feltételezhető a magasabb fokú elfogadás. Az utóbbi évtizedekben látványosan emelkedett azoknak a programoknak, rendezvényeknek a száma, amelyek ezt a célt tűzték ki. Nemzetközi attitűdvizsgálatok konklúziói alapján lényeges változóként fogalmazható meg, hogy a válaszadó milyen minőségű, mennyiségű információval rendelkezik az adott csoportról, hogy a mikro környezetében van-e valamely fogyatékosággal élő személy, létesített-e már velük interakciót, s a közvetlen környezettől kapott impulzusok, a családi értékrend is befolyásoló tényező lehet. A témában végzett külföldi kutatások továbbá arra is rámutatnak, hogy a korai életkorban megkezdett szemléletformálás igazán hatásos lehet, s hogy az intézményes nevelésben kapott impulzusok nagymértékben meghatározhatják azt, hogy fogyatékkal élő társaikkal szemben milyen lesz a diákok attitűdje. A nemzetközi és hazai attitűdkutatások összefoglalása után egy ezek mentén összeállított szempontrendszer segítségével történt meg a Magyarországon, intézményes nevelés keretein belül elérhető érzékenyítő programok elemzése, amelyek alkalmasak lehetnek a fogyatékoság iránti szemléletformálásra. Az elemzés szempontjai közé sorolható, hogy a fogyatékoságok hány típusát foglalja magában, mely korosztály számára alkalmas program, milyen intenzitással, hány alkalommal lehetséges a részvétel, az ismeretátadás jellege, valamint hogy van-e lehetőség kontaktusba kerülni fogyatékos személlyel, lehetőséget adva ezzel a személyes tapasztalatgyűjtésre. Az elemzés célja, hogy az elérhető programok közül a külföldi attitűdkutatások eredményeivel összevetve a legoptimálisabb, legszélesebb körben alkalmazható érzékenyítő programok kirajzolódjanak.

Kulcsszavak: integráció, érzékenyítés, szemléletformálás fogyatékoság, attitűd

Diszciplína: pedagógia

Abstract

COMPARATIVE ANALYSIS OF DISABILITY ATTITUDE FORMATION PROGRAMS THAT CAN BE USED IN PUBLIC EDUCATION

Social sensitization created in an organized form can be an extremely powerful tool for society to become more accepting of different disabilities, and all of these can also support the more effective social integration of people with disabilities. Rejection or distancing can mostly be the result of a lack of information, so if society gets more insight and information about all this, a higher degree of acceptance can be assumed. In recent decades, the number of programs and events that set this goal has increased spectacularly. Based on the conclusions of international attitude surveys, it can be formulated as an essential variable the quality and quantity of information the respondent has about the given group, whether there is a person with a disability in his microenvironment, whether he has already established an interaction with them, and also the impulses received from the immediate environment, the family values can be an influencing factor. The foreign research on the subject also points out that attitude formation started at an early age can be really effective, and that the impulses received in institutional education can largely determine the attitude of students towards their peers with disabilities. After summarizing the international and domestic attitude research, an analysis of sensitization programs available in Hungary within the framework of institutional education, which may be suitable for shaping attitudes towards disability, was carried out with the help of a system of criteria compiled along these lines. The aspects of the analysis include how many types of disabilities are included, which age group the program is suitable for, with what intensity and how many times participation is possible, the nature of the knowledge transfer, and whether it is possible to come into contact with a disabled person, thus giving the opportunity to gather personal experience. The aim of the analysis is to compare the available programs with the results of foreign attitude surveys to identify the most optimal and widely applicable sensitization programs.

Keywords: integration, sensitization, attitude formation, disability, attitude

Discipline: Pedagogy

A szervezett formában létrehozott szociális érzékenyítés rendkívül erőteljes eszköze lehet annak, hogy a társadalom befogadóbbá váljon a különböző fogyatékoságokkal szemben, s mindezek a fogyatékosággal élő személyek hatékonyabb társadalmi integrációját is támogathatják. Az elutasítás vagy távolságtartás többnyire az információhiány

eredménye lehet, így ha a társadalom több rálátást, információt kap mindezzel kapcsolatban, feltételezhető a magasabb fokú elfogadás.

Az utóbbi évtizedekben látványosan emelkedett azoknak a programoknak, rendezvényeknek a száma, amelyek ezt a célt tűzték ki célul. Többek között érdekvédelmi szervezetek, alapítványok, egye-

sületek szervezésében találkozhatunk leggyakrabban olyan kezdeményezésekkel, amelyek a fogyatékosok iránti érzékenyítést vállalják feladatukként.

Nemzetközi kitekintés

A nemzetközi szakirodalomban legalább az utóbbi 20 évre visszamenőleg található számtalan, különböző társadalmi csoportot érintő érzékenyítő program, s az ezekhez szorosan kapcsolódó attitűdvizsgálatok. A folyamatokat áttekintve észlelhető, hogy a programok száma egyre nő, s mindezzel párhuzamosan az elfogadás, a különleges vagy speciális társadalmi csoportokkal szembeni tolerancia, elfogadás mértéke is növekvő tendenciát mutat. Azonban ez a növekedés korántsem tekinthető teljes mértékben arányosnak. Az elfogadás mértéke nagyon eltérő lehet, s ennek változékonysága több szempont alapján is meghatározó. A teljesség igénye nélkül, összességében az attitűdvizsgálatok konklúziói alapján lényeges változóként fogalmazható meg, hogy a válaszadó milyen minőségű, mennyiségű információval rendelkezik az adott csoportról, hogy a mikrokörnyezetében van-e valamely fogyatékossgal élő személy, létesített-e már velük interakciót, s a közvetlen környezettől kapott impulzusok, a családi értékrend is befolyásoló tényező lehet.

A 2010-es évek elején az Egyesült Államok általános iskoláiban végzett attitűdvizsgálatok során a fogyatékosok elfogadásának sikerességét 3 fő tényező mentén fogalmazták meg, saját felméréseik alapján: 1) közösség és kultúra; 2) szerkezet; 3) felelősség és elvárások (Hazel & Allan, 2013).

Így tulajdonképpen arra következtethetünk, hogy az intézményes nevelésben kapott impulzusok, valamint a szubjektív értékrend meghatározhatják azt, hogy fogyatékkal élő társaikkal szemben milyen lesz a diákok attitűdje.

Egy kanadai kutatócsoport tagjai a fogyatékossg egy speciális szegmensét, az értelmileg akadályozottak csoportját helyezte attitűdvizsgálata fókuszába.

Több mint 600 főt érintő, relatívan nagy mintán végzett kutatásuk során egy speciális alskálát használtak az értelmileg akadályozottakkal szembeni társadalmi távolságtartás mértékét illetően. Az eredményeik alapján megállapították, hogy az idősebb, illetve a kevésbé iskolázott résztvevők aránya nagyobb volt a társadalmi távolságtartás tekintetében. Azok a résztvevők, akik rendelkeznek értelmileg akadályozott családtaggal, esetleg közeli ismerőssel, toleránsabbnak mutatkoztak a fogyatékossgok irányában. A kutatócsoport tagjai a változatos, kiegyensúlyozatlan pontszámok alapján az értelmileg akadályozott személyek társadalmi integrációját nem tartják zökkenőmentesnek (Ouellette, Kuntz, Burge, Brown & Arsenault, 2010).

Erik Lundberg kutatást folytatott a pozitív iskolai kontextus szerepéről a tolerancia témakörében 14 és 20 év közötti svéd diákok körében. Az eredmények azt mutatták, hogy az iskolai szintű tényezők összefüggenek a tolerancia mértékével. A vizsgálat alapján tehát szintén következtetni lehet az iskolák szerepére, mind befogadó közösségek, mind a különböző etnikai és társadalmi csoportok perspektívájából (Lundberg, 2018).

Egy török tanulmány orvostudományi, pszichológiai képzésekben részt vevő hallgatókkal végzett attitűdvizsgálata során a mentális betegségekkel rendelkező betegekhez való hozzáállást mérték a Bogardus-skála segítségével. Az eredmények mutatják, hogy az egészségügyi szféra hallgatói súlyos problémákkal küzdenek a stigmatizálás szempontjából. A válaszadók zöménél magas volt a távolságtartás foka a mentális betegségekkel rendelkező személyekkel való interakciójának esetén. Azok a hallgatók, akik már korábban kontaktáltak hasonló betegekkel, kevésbé stigmatizáltak, ám aki mikroszociális környezetben, esetleg családjában számon tart hasonló személyt, magasabb stigmatizációs szinttel rendelkezik. (Abidin & Irwanto, 2021)

Törökországban egy 1293 fős tanulói mintával vizsgálták az elfogadás kérdéskörét egyetemi hallgatók körében. Az eredmények azt mutatták, hogy

a résztvevők az értelmileg akadályozottak és autizmus-spektrumzavarral élők irányában a leginkább távolságtartók, a legkisebbek mértékben pedig a kiemelkedő tehetségektől idegenkednek. Kiderült, hogy a legtöbben sem családtagként, sem partnerként, sem pedig munkatársként vagy alkalmazottként nem választanának fogyatékossgal élő személyt. Az eredmények továbbá arra is rávilágítottak, hogy a hozzáállás kérdését nagyban befolyásolja a fogyatékossgokról szerzett ismeretek minősége és mennyisége, valamint az addig megélt, fogyatékos személyekkel folytatott interakciók minősége (Firat & Koyuncu, 2021).

Ukrajnában Miliutina, Chuiko, Legka és Shkuro (2022) friss kutatásában azt a célt fogalmazták meg, hogy nem csak az iskolákban, hanem a segítségre szoruló személyekkel általában kapcsolatba kerülő társadalmi csoportokkal végezzenek el egy olyan attitűdvizsgálatot, amely rávilágíthat a befogadásuk hatékonyságára.

A kutatás célja a pedagógusok, szülők, munkaadók attitűdjének vizsgálata különböző csoportokkal szemben, amelyek a következők voltak: fogyatékkal élő gyermekek (mozgásfogyatékos, érzékszervi fogyatékos, értelmileg akadályozott, autizmus-spektrumzavar), ADHD gyermekek, tanulási zavarral rendelkező gyermekek, hátrányos helyzetű gyermekek, valamint alacsony jövedelmű családok gyermekei. 2020-2021 között felmérés készült 120 fő közreműködésével, amelyek közül a megkérdezettek: 40 fő általános iskolai pedagógus Ukrajna különböző régióiból; 40 fő, különböző régiókból származó iskolás gyermek szülei; 40 fő alkalmazott Ukrajna Állami Foglalkoztatási Szolgáltatól, akiknek a feladatai közé tartozik többek között a megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatása és más szociális és munkaerőpiaci segítségre szoruló emberek rehabilitációja.

A felmérés önkéntesen zajlott interjúk segítségével, különböző skálákat felhasználva az elfogadás mérhetőségének érdekében. Az eredmények szerint a szülők, illetve a pedagógusok is úgy vélik, hogy a

fogyatékkal élő gyermekek sikeres rehabilitációjához, befogadásához az iskolai közösség bevonására van szükség, valamint fokozott odafigyelésre.

Az egyéb, egészséggel kapcsolatos kategóriákat illetően- amelyek felosztásukban például az ADHD-t vagy diszgráfiát jelenthetik- a pedagógusok véleménye egyöntetűen az átlagon felüli odafigyelést kívánja meg részükről a hatékony rehabilitáció és beilleszkedés szempontjából. A szülők ismerik és elfogadják az ADHD kórképét, de ismeretlen számukra a tanulási zavarok (ún. diszes kórképek), s nem is gondolják, hogy számukra speciális megsegítés lenne szükséges. A szülők a hátrányos helyzetű és alacsony jövedelmű családok gyermekeinek nagyobb figyelmet szentelnének, mint a velük dolgozó pedagógusok.

Az állami foglalkoztatással kapcsolatos ügyeket intéző szakemberek leginkább a fogyatékossgal élőket jelölték meg preferált csoportnak a segítségnyújtás mértékének szempontjából, s úgy vélik, a legkevésbé preferált csoport az értelmileg akadályozottak csoportja, akik legkevésbé kompetensek a munkavállalásban.

A vizsgálat alapján a mozgássérültekkel és látássérültekkel a legtoleránsabbak, elfogadóbbak, s velük minden tekintetben könnyebben lépnének kapcsolatba. A fogyatékossgok közül a hallássérülést is elfogadják, de a vélt kommunikációs problémák miatt kevésbé szívesen lépnének velük interakcióba. Az értelmi fogyatékossg, autizmus spektrumzavar, ADHD esetén elfogadásról nyilatkoznak, viszont a válaszadók visszacsatolásai alapján nem ismerik a kórkép sajátosságait, s nem szívesen kerülnének kontaktusba a felsorolt csoportokkal kizárhatatlanságuk miatt.

A hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű, valamint az alacsony jövedelmű családok gyermekeit nemkívánatosnak tartják a szülők a közép fokú oktatásban nem adekvát viselkedésük és megnyilvánulásai miatt, amelyek miatt úgy vélik, rossz hatást gyakorolnak társaikra (Miliutina, Chuiko, Legka. & Shkuro, 2022).

Hazai körkép

A nemzetközi trendeket követve hazánkban is egyre több érzékenyítő és szemléletformáló program, rendezvény, megmozdulás szerveződött, amely a speciális csoportok, de leginkább a fogyatékossgal élő személyek elfogadása és könnyebb társadalmi integrációja érdekében alakultak. Az eredmények áttekintésére a közelmúltban végzett attitűdvizsgálatok adnak lehetőséget, amelyek reális képet adhatnak arról, hogy mindezek az erőfeszítések mennyire bizonyultak eredményesnek.

Pongrácz (2013) kutatásában felső tagozatos tanulók bevonásával készült felmérés a fogyatékossgal kapcsolatos attitűd méréséről. Az integráció, inklúzió alapfeltétele a jól funkcionáló, befogadó közeg. A fogyatékkal élő és/vagy sajátos nevelési igényű fiatalok iskolai integrációja csak akkor valósulhat meg hatékonyan, ha a befogadás tárgyi, személyi feltételei mellett az osztályközösségbe való beilleszkedés is optimálisan megy végbe. Ehhez elengedhetetlen a társak pozitív hozzáállása, segítő magatartása. A vizsgálat arra fókuszált, milyen mértékben megy ez végbe a kijelölt közösségekben. A kutatásban olyan komplex attitűdvizsgálat ment végbe, amelyet egy kidolgozott kérdőívcsomaggal valósítottak meg, ezzel hazánkban először felhasználva a „Chedoke-McMaster fogyatékos gyermekek iránti attitűdöt vizsgáló skála (eredeti: Chedoke-McMaster Attitudes Towards Children with Handicaps Scale), valamint a Hartner-féle „Globális önértékelési skála” (Global Self Worth Subscale) adaptált magyar verzióit. A pilot study 2012-ben készült 87 felső tagozatos tanuló részvételével. Az eredmények szerint a fogyatékossgal kapcsolatos ismeretrendszerrel rendelkező tanulók nem mutatnak eltérő eredményeket az ismeretekkel nem rendelkezők csoportjától, az elvárástól eltérően. Ellenben amely diáknak személyes kapcsolata van fogyatékos személyvel, szignifikánsan pozitívabb attitűddel rendelkezik, mint szubjektív tapasztalatokkal nem rendelkező társai. Az eredmények tükrében az átlagos életminőségen élők bizonyultak

legelfogadóbbnak. A magasabb önértékelésű tanulók esetén arányosan magasabb elfogadást is feltételeztek. Bár a kutatás nem volt reprezentatív, megfogalmazhatók bizonyos megfigyelések, amelyek korreláltak a nemzetközi kutatások eredményeivel. Így a fiatalabb életkor, a szorosabb kapcsolat a fogyatékossgal élő személyekkel, valamint a jobb életminőség és magasabb önértékelés hozzájárul a pozitív attitűd kialakulásához (Pongrácz, 2013).

Egy magyar kutatócsoport a TÁRKI Zrt. 2019-es „Omnibusz” kutatásának keretében valósított meg országos, reprezentatív, kérdőíves vizsgálatot, amelynek során a válaszadók különböző fogyatékossgokkal, valamint szenvedélybetegségekkel élőkkel kapcsolatban nyilváníthatták ki véleményüket a stigmatizálással kapcsolatban. A hasonló, nemzetközi és hazai kutatásokkal összhangban az eredmények alapján a magyar válaszadók is a mozgás- és érzékszervi fogyatékossgal élőkkel szemben a legelfogadóbbak, akiket az értelmi fogyatékossgal élők, illetve autizmus-spektrumzavarral élők csoportja követ. Ezután következik a rangsorban a pszichoszociális fogyatékosok/pszichiátriai betegek csoportja, majd a szenvedélybetegekkel szemben bizonyultak legkevésbé elfogadóbbnak a kitöltők. Az elfogadás különböző változói közül a kutatásban a településtípus jelent meg dominánsan, amely szerint a kitöltők minél nagyobb településen élnek, annál toleránsabbnak bizonyultak. Az érin-tettség tekintetében a szubjektív tapasztalat nem bizonyult minden esetben pozitív tényezőnek. A szerzők véleménye alapján a kisebb településeken élők nagyobb eséllyel kerülhetnek közvetlenebb kapcsolatba fogyatékossgal élő személyekkel, amely lehetőséget biztosít a velük való együttélés nehézségeire is. Az iskolai végzettség, hasonlóan a többi kutatás eredményéhez, szignifikánsan megjelent az elfogadást befolyásoló tényezők között, így a magasabb iskolai végzettség alapvetően meghatározza az elfogadás mértékét. A célcsoportok tekintetében a pszichoszociális, illetve szenvedélybetegséggel élők esetén sokkal hangsúlyosabban

megjelennek a stigmák, s alacsonyabb a tolerancia irányukban, melynek oka a negatív attitűdökben rejlik: veszélyesség, kiszámíthatatlanság, agresszivitás (Jakubeczné és mtsai, 2022).

A nemzetközi és hazai attitűdvizsgálatok eredményei alapján egyértelműen kiderül, hogy a fogyatékosokkal szembeni elfogadás még mindig nem éri el azt a kívánatos szintet, amely az esélyegyenlőség és a hatékony társadalmi integráció szempontjából ideális lenne. Bár a mindennapi tevékenységek során kevesebb nehézséggel küzdenek, mint a korábbi évtizedekben, sok esetben csupán az előítéletek, sztereotípiák, információhiány okozza, hogy a társadalom mégis inkompetensnek tartja őket. Amíg a válaszadók nem szívesen választanák szomszédnak, munkatársnak, alkalmazottnak, partnernek, barátnek a fogyatékosággal élő személyeket, addig gyakorlatilag nem beszélhetünk esélyegyenlőségről. A ma elérhető egészségügyi segéd-eszközök, szoftverek, alkalmazások rengeteg segítséget nyújtanak a fogyatékos személyek számára az akadálymentesítésben, és a magasabb színvonalú életminőség elérésében. Ennek ellenére bizonyos területeken nyilvánvaló hátránnyal indulnak tipikus fejlődésű, egészséges társaikhoz képest (pl. pályalkalmassági feltételek bizonyos munkakörök kapcsán).

Köznevelési intézményekben használható érzékenyítő, szemléletformáló programok összehasonlító elemzése

A nemzetközi és hazai kutatások és a kapcsolódó szakirodalmak eredményei alapján kijelenthetjük, hogy a köznevelési intézményeknek nagy szerepe lehet abban, hogy a fiatalok szemléletformálása a fogyatékosok tekintetében milyen módon alakul. Az óvodákban, iskolákban szervezett programok, érzékenyítő foglalkozások (v.ö. Mező és Mező, 2015; Vargáné, 2008), az intézmény attitűdje, s az ott megszerzett impressziók is ismereteket, szubjektív tapasztalatokat nyújthatnak a gyermekek

számára, akik ezeknek a segítségével realisabb képet kaphatnak a fogyatékosokról. A legtöbb kezdeményezés sérülésspecifikus egyesületek, alapítványok vagy érdekvédelmi, érdekképviselői intézmények gondozásában valósul meg, s rendszerint lehetőséget kínálnak arra, hogy az oktatási-nevelési intézmények csatlakozhassanak ezekhez. A legtöbb szervezet jellemzően egy-egy specifikus fogyatékosági típushoz kapcsolódó szemléletformáló feladatot vállal magára (például Loványi, 2015) de nem kívánó, hogy egy-egy program összefog több területet is közülük (lásd. Kovács, 2007).

Hazánkban azokat a programokat, amelyek a gyermekek fogyatékosok iránti szemléletformálását, az empátia és a tolerancia kialakulását, fejlesztését célozzák, az érzékenyítés eszközeiként tarthatjuk számon.

A programok célja általában edukációs irányultságú, amely fókuszálhat egy konkrét fogyatékosági típus, vagy több fogyatékoság specifikumainak megismerésére, az empátia és tolerancia fejlesztésére, ismeretátadásra, vagy a segítő magatartás megtanítására. A programok tekintetében lényeges szempont, hogy mely korosztály, mekkora közösség számára nyújt tájékoztatást, milyen mélységben ad át ismereteket, milyen intenzitással, vagy hány alkalommal van lehetőség ennek kipróbálására, s azt sem lehet figyelmet kívül hagyni, hogy a résztvevőknek van-e alkalmuk személyes kontaktusba lépni fogyatékos személlyel, vagy csupán információkat kap az akadályozottság típusáról.

Módszertan

Az analitikus kutatásban összehasonlító elemzés végzésére került sor, amelynek alapját a hazai érzékenyítő programok tartalmi leírásai és hatásvizsgálatai adják. Ezek a leírások többnyire a programok saját honlapjain, hatásvizsgálataik pedig nagyrészt tudományos folyóiratokban érhetőek el. Az összehasonlító elemzésben négy olyan kezdeményezés került kiválasztásra, amelyek jelenleg is

aktívak, s a köznevelésben részt vevő intézmények számára kínálnak lehetőséget a csatlakozásra.

A programok kiválasztásakor lényeges szempontként szerepelt:

- jelenleg is aktív, elérhető program legyen, ne legyen időszakos vagy lezárult;
- a gyermekek aktív résztvevői lehessenek a folyamatnak, s szerezhessenek általa a fogyatékosokhoz kapcsolódó ismereteket, tapasztalatokat;
- ne regionális program legyen, hanem ország-szerte bárhol elérhető.

A programok összehasonlítása egy adott szempontrendszer alapján megy végbe. A szempontrendszer kialakításánál a külföldi és hazai attitűdvizsgálatok eredményei vették figyelembe, amelyek jósolhatják egy-egy program hatékonyságát.

Az összehasonlítás szempontjai a következők:

- mely korosztály számára alkalmas program;
- a fogyatékosok hány típusát foglalja magában;
- milyen intenzitással, hány alkalommal lehetséges a részvétel;
- milyen jellegű ismereteket ad át a tanulók számára;
- van-e lehetőség kontaktusba kerülni fogyatékos személlyel, lehetőséget adva ezzel a személyes tapasztalatgyűjtésre;
- mérhető eredményesség: történt-e hatásvizsgálat.

A programok bemutatása a vizsgálatban kialakított szempontrendszer alapján

Lélekmozgató program bemutatása

Sérülésspecifikum szempontjából a mozgássérüléshez kötődik a Magyar Parasport Napja alkalmából évente megrendezésre kerülő programsorozat egyik eleme, a Lélekmozgató. Az Országgyűlés 2017 decemberében szavazta meg a Kulturális

Bizottság azon felterjesztését, amelynek a magyar parasport előtti tisztelgés hivatalossá tétele volt a célja. Az egyhangú, támogató szavazást követően vált hivatalossá a Magyar Parasport Napja, amely azóta évente február 22-én kerül ünneplésre. A FODISZ, vagyis a Fogyatékosok Országos Diák-, Verseny- és Szabadidősport Szövetsége a Magyar Parasport Napja alkalmából minden évben lehetőséget kínál Lélekmozgató elnevezésű programjához való csatlakozásra. A program kidolgozottsága lehetővé teszi, hogy akár önkormányzatok, akár köznevelési intézmények is csatlakozhassanak a kezdeményezéshez.

Ahogy az 1. táblázatban is látható, az életkor szempontjából egy széles skálát felölelő kezdeményezés, az óvodáskortól a középfokú nevelésben részesülőkhig mindenkire rendelkezik kidolgozott programcsomagokkal, amelyek ingyenesen letölthetőek honlapjukról.

1. táblázat. Lélekmozgató program elemzési szempontjai. Forrás: Szerző.

LÉLEKMOZGATÓ PROGRAM	
korosztály	óvoda-középiskola
érintett fogyatékosági típus	mozgáskorlátozottság
intenzitás	alkalmi, évente aktuális
ismeretek jellege	fogyatékosokkal való együttélés
fogyatékos személlyel való kontaktus	-
hatásvizsgálat	-

A FODISZ honlapján elérhető, szabadon letölthető digitális segédletek felhasználásával akár tematikus nap, akár osztályfőnöki óra szervezhető az érzékenyítés jegyében. A segédletek közt elérhetők előadásanyagok és riportfilmek, amelyeknek feldolgozásához szempontsorokat, óravázlatokat is elérhetővé tettek. Az óvodai korosztály számára Bartos

Erika meséi adnak lehetőséget a fogyatékossgal való ismerkedésre, amelyek évente, a program időtartama alatt ingyenesen letölthetők a honlapról. A mesefeldolgozáshoz színező is elérhető. Az iskolai érzékenyítő foglalkozásokhoz kisfilmek, osztályfőnöki órához kapcsolódó minta óratervekkel nyújtanak segítséget. Bár személyes kontaktust nem tudnak biztosítani a fiatalok számára fogyatékos személyekkel, de bizonyos videókon dokumentumfilmekben, esetleg interjúk alkalmával híres parasportolókról láthatnak tanulságos képkockákat a diákok. Testnevelésórákhoz és sportfoglalkozásokhoz szintén elérhető kiadványok tölthetők le ingyenesen, amelyekben a fogyatékos személyek számára alkotott, vagy más sportból adaptált sportágakat ismerhetnek meg, és próbálhatnak ki a fiatalok (I1).

A fogyatékossgokhoz kapcsolható ismeretek átadása, az információk mélysége a pedagógus kompetenciának függvénye. A felajánlott segédanyagok elsősorban arra adnak lehetőséget, hogy a tanulók empatikus készségeit fejlesszék, hogy átérezzék, milyen nehézségekkel kell szembenéznie naponta a fogyatékos személyeknek, milyen jellegű akadályozottsággal rendelkeznek. A program hatékonyságára irányuló mérések nem ismertek.

Egy Sima, egy Fordított Érzékenyítő társasjáték bemutatása

Az Egy Sima egy Fordított – Egyesület az Inklúzióért célja elsősorban az inklúzió irányelveinek terjesztése, a befogadás elősegítése. Széles körű tevékenységükben helyet kapnak többek között a fogyatékossgok iránti érzékenyítésre szolgáló programjaik, amelyek óvodáskortól a felnőttkorig kínálnak lehetőséget a szemléletformálásra. Az utóbbi években a LEGO támogatásával készítették el fogyatékossgok iránti érzékenyítéshez használható társasjátékukat. A 2. táblázatban láthatóan a játékot életkor tekintetében az olvasni tudó, 2–4. évfolyamos tanulóknak ajánlják elsősorban, akik az

osztályfőnök vagy a programban részt vevő más pedagógus közreműködésével kooperatív formában, 4–6 fős csoportokban ismerkedhetnek meg öt különböző fogyatékossgai típussal. A társasjáték időkerete általában 10 tanórányi, amelynek alkalmával a mozgásfogyatékossgal, érzékszervi fogyatékossgal (látás- és hallássérülés), az autizmus-spektrumzavarral és a Down-szindrómával ismerkedhetnek meg egy-egy szereplő karakterén keresztül. A társasjáték tartalmazza a LEGO kockákat, figurákat, valamint egy játékleírást is. A játékleírásban a pedagógus vagy foglalkozásvezető részletes instrukciókat kap a játék sikeres levezényléséhez, valamint olyan összeállított segédanyagot is, amelynek segítségével tájékozódhat a játékban szereplő fogyatékossgai típusok specifikumairól. Az újonnan megszerzett információk alapján a gyermekek feladata olyan játszótér építése lego kockákból, amely mindenki számára optimális közösségi tér lehet. A társasjáték az ország több régiójában is kipróbálásra került, a használatára azonban pályázni szükséges (I2)..

2. táblázat. Egy Sima, egy Fordított Érzékenyítő társasjáték elemzési szempontjai. Forrás: Szerző.

EGY SIMA EGY FORDÍTOTT ÉRZÉKENYÍTŐ TÁRSASJÁTÉK	
korosztály	2-4. osztályos tanulók
érintett fogyatékossgai típusok	mozgássérülés, látássérülés, hallássérülés, autizmus-spektrumavar, Down-szindróma.
intenzitás	egyszeri, 10 tanórányi anyaga, de bármikor megismételhető
ismeretek jellege	a fogyatékossgok specifikumaival való ismerkedés
fogyatékos személlyel való kontaktus	-
hatásvizsgálat	elérhető

Az Egyesület munkatársai teamben dolgozva alkottak meg egy saját készítésű kérdőívet is, amely azt a célt szolgálta, hogy megvizsgálják a program hatására kialakult esetleges attitűdváltozást a fogyatékosok irányába. A mérésben részt vevő általános iskolás tanulók a szemléletformáló játékot követően hatékonyabban felismerték a különböző fogyatékosokat, s azoknak pontos megnevezésére is képesek voltak. A társasjáték sérült szereplőinek specifikumait megismerték, s elfogadóbbá váltak az egyes kórképekkel kapcsolatban, attitűdjük pozitív irányban változott (I3).

„Mindenkinek becsengettek!” program bemutatása

A „Mindenkinek becsengettek” az inklúzió elősegítésére szolgáló program, amelynek megalkotója a DOWN Egyesület, a kezdeményezés pedig a 2009-es évben indult el. Céljukként határozzák meg a fogadó közösség toleranciaképességének fejlesztését, amely hosszú távon a fogyatékosokkal élő személyek gördülékenyebb társadalmi integrációját segíthetik elő (I4). Az Egyesület honlapján 35 köznevelési intézményt neveznek meg együttműködő partnerként, azonban a csatlakozás lehetősége folyamatos. Hazánkban, valamint a határon túl is évente kapcsolódhatnak be a programsorozatba a vállalkozó kedvűek. A 3. táblázatban látható szempontsor szerint a Down Egyesület önkénteseinek segítségével egy-egy fogyatékosokkal élő gyermeket kísérnek el óvodai csoportokba, valamint alsó tagozatos osztályokba, ahol 6–8 héten keresztül hetente jelen vannak szabadidős programjaikon a fogadó pedagógus koordinálásával. A diagnózis tekintetében főleg Down-szindrómás, értelmileg akadályozott gyermekek csatlakoznak vendégként a tipikus fejlődésű gyermekcsoportokhoz. Az együtt töltött időben a pedagógus és az önkéntesek csak animátorként vannak jelen, a tevékenységek során passzív megfigyelői az együtttevékenységnek (Hüse, 2017).

3. táblázat. Mindenkinek becsengettek program elemzési szempontjai. Forrás: Szerző.

„MINDENKINEK BECSENGETTEK” PROGRAM	
korosztály	óvodai korosztály, alsó tagozat
érintett fogyatékosági típus	Down-szindróma
intenzitás	6-8 hetes időszak
ismeretek jellege	széleskörű ismeretek
fogyatékos személlyel való kontaktus	megvalósul
hatásvizsgálat	elérhető

A közös időtöltés következményeként a többségi oktatásban részt vevő fogadó közösség befogadó attitűdjének kialakulását, a fogyatékosokkal kapcsolatos ismeretek bővülését fogalmazták elérendő eredményként. Az elvárások reálisnak tekinthetők, hiszen a feltételezett fejlődés igazolására hatásvizsgálat formájában is bizonyítékot tudtak felmutatni. A 2016/17-es tanévben 3 különböző ország 4 városában szerveztek inklúziós programokat. A vizsgálati minta óvodás- és iskoláskorú gyermekekből, valamint pedagógusaikból állt össze. A mérés során a várt attitűdváltozás számszerűsítésében főleg nemzetközi színtereken használt tesztek alkalmaztak („The Interaction with Disabled Persons scale” (IDP); „Attitudes Toward Disabled Persons” (ATDP); „Questionnaire of School Life” tesztek kutatócsoport általi lefordításával végezték).

Az eredmények alapján az óvodáskorú és a kiskorú gyermekek esetében a program hatására megerősödött a pozitív asszociációk súlya, Down-szindrómás gyerekekről alkotott szociális reprezentációjuk pedig fejlődött. A kutatásban vizsgált kontrollcsoportban értelemeszerűen nem mentek végbe a közös szabadidő tevékenységek a fogyatékosokkal élő kortárral, így a pedagógusnak sem kellett alkalmazkodnia a különleges helyzethez. Az eredmények tükrében megállapították, hogy az elkötelezett pedagógusok fogyatékosok iránti attitűdje, kommunikációja határozottan pozitív

hatást gyakorol a diákok pozitív szemléletformálására (Hüse, 2017).

„Adj egy ötöst” program bemutatása

Az „Adj egy ötöst” program a Salva Vita Alapítvány gondozásában jött létre a fogyatékosok iránti szemléletformálás jegyében (I5). A programban való részvétel pályázati úton valósulhat meg a kívánt közösségekben, általában a köznevelésben tanuló fiatalokat célozva. A 4. táblázatban látható szempontsor alapján a célpopulációt az általános iskolai felső tagozatos, valamint a középiskolás diákok adják, az ajánlott korosztály a 10–19 éves korcsoport.

4. táblázat. Adj egy ötöst program elemzési szempontjai.

Forrás: Szerző.

„ADJ EGY ÖTÖST” PROGRAM	
korosztály	felső tagozat és középiskolás korosztály (10-19 éves korig)
érintett fogyatékosági típus	nincs meghatározott fogyatékosági típus
intenzitás	minimum 1,5 óra, maximum egy teljes tanítási nap
ismeretek jellege	széleskörű ismeretek, együttműködés fogyatékkal élő fiatalokkal
fogyatékos személlyel való kontaktus	megvalósul
hatásvizsgálat	elérhető

A kezdeményezés célja, hogy a fogadó közösség és a vendégként érkező, fogyatékosokkal élő személy (tapasztalati szakértőként) minőségi szabadidős tevékenységet folytassanak egymással, amelynek megtervezése a tipikus fejlődésű fiatalok és mentortanáruk feladata. A pályázatban nyertes osztályközösségek pedagógusainak előzetes felkészítést biztosítanak, így a tréningek során megfelelően tájékozódhat a fogyatékosok ismeretkörében, valamint a program koordinálásával kapcsolatban

is. A pályázathoz való hozzáférés évente megújul, így a részvétel ismétlődhet, több alkalomra is kiterjedhet. A közös időtöltés ajánlott ideje minimum 1,5 óra, de akár egész napos elfoglaltság is lehet. A megvalósításhoz kapcsolódó eszközök biztosításában az Alapítvány részt vállal, ha szükséges. A program nem csupán a fiatalokat célozza meg, a közreműködő pedagógusok attitűdjének formálása is lényeges eleme, amelynek hatására esetleg pozitívabban fogadják a sajátos nevelési igényű diákokat intézményeikben.

A program eredményességének számszerű mérése is megtörtént az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar szakértőinek közreműködésével. A diákok attitűdjének be- és kimeneti mérése papíralapú kérdőívek kitöltésével valósult meg. A kérdéssorok fókuszpontjai az előzetes ismeretekre, emóciókra és szubjektív tapasztalatra is kitértek. Az eredmények tekintetében hangsúlyosan megjelentek az előzetes ismeretek, tapasztalatok, hiszen amely köznevelési intézményben jelen vannak a fogyatékosokkal élő diákok, több eséllyel sikerült pontosan megnevezni a fogyatékosági kategóriákat. Am a programban való részvétel hatására ez az eredmény nem mutatott változást, a pontos megnevezések aránya nem javult, így a fogyatékosokhoz tartozó fogalmak tisztázódása elmaradt. Az attitűd tekintetében azonban szignifikáns változás következett be, s a fogyatékosokkal élő személyekkel kapcsolatos pragmatikai elemek (pl.: segítségnyújtás helyes módjai, kommunikáció kezdeményezése) egyre inkább megjelentek a válaszokban. A kezdeményezés célja, a társadalmi integráció hatékonyabbá tétele tehát eredményre vezetett.

A programok összehasonlító elemzése a szempontrendszer alapján

A négy kiválasztott program áttekintése után a meghatározott szempontsor mentén megkezdődött azok összevetése. Az 5. táblázatban minden lényeges aspektus mellett kigyűjtésre kerültek a releváns

elemek, amelyek összehasonlítási alapot képeznek a vizsgálat lefolytatásához. Az analízis során a programok között a megvalósulás alapján egy sorrend fog felállni, amely mérőszáma lehet az összehasonlításnak. Az összehasonlítás során első szempontként szerepelt a célpopulációként kiválasztott korosztály meghatározása.

Meggyőződésem, hogy a korai életkorban elkezdett szemléletformálás eszköz lehet a fogyatékos-sággal élő személyek gördülékenyebb társadalmi integrációja során. „A másság elfogadása csak akkor lehet természetes jelenség, ha a személyek mikro- és makroszociális környezetében megfelelő az ezzel

kapcsolatos információáramlás, ha van lehetőség szubjektív tapasztalatgyűjtésre, s az érzékenyítés folyamata a szociális kompetenciák korai fejlesztésével már az emberek korai életszakaszában megtörténik” (Tóth-Szerecz 2022, 77.).

A korábban felvázolt külföldi és nemzetközi attitűdkutatások alkalmával alapvetően fontos változónak tekintik az életkort.

Ez fordított arányosságot mutathat az elfogadás mértékével, vagyis az átlag-életkor növekedésével egyre kevésbé bizonyultak elfogadónak az emberek (Ouellette, Kuntz, Burge, Brown & Arsenault, 2010).

5. táblázat. Programok összehasonlító táblázata. Forrás: Szerző.

ELEMZETT PROGRAMOK				
Elemzési szempontok	Lélekmozgató	Érzékenyítő társasjáték	Mindenkinek becsengettek	Adj egy ötöst!
korosztály	óvoda-középiskola	2-4. osztályos tanulók	óvoda-kisiskolás kor	felső tagozat, középiskola (10-19 éves kor)
érintett fogyatékosági típusok	Mozgás-korlátozottság	mozgássérülés, látássérülés, hallássérülés, autizmus-spektrumavar, Down-szindróma	Down- szindróma, értelmileg akadályozottság	nincs meghatározott fogyatékos-ság
intenzitás	alkalmi, évente 1x aktuális	egyszeri, 10 tanórányi anyaga, de bármikor megismételhető	6-8 hetes időszak	min. 1,5 óra, maximum egy tanítási nap
ismeretek mélysége	felületes	a fogyatékos-ságok specifikumaival való ismerkedés	mély: ismeretek és együttműködés fogyatékos személlyel	mély: ismeretátadás és együttműködés a fogyatékos személlyel
fogyatékos személlyel való kontaktus	-	-	megvalósul	megvalósul
hatásvizsgálat	-	elérhető	elérhető	elérhető

Az első elemzési szempont tehát a programokban részt vevő gyermekcsoportok életkori kategóriáira fókuszál. A felsorolt programok közül a Lélekmozgató öleli fel a legszélesebb életkori skálát, hiszen óvodástól a középiskolás korosztályig adott a lehetőség a kipróbálásra. A következő, széles körben felhasználható „Adj egy ötöst” program a 10–19 éves, vagyis leginkább a felső tagozatos és középiskolás tanulók rétegét szólítja meg. Ez egy viszonylag széles életkori spektrumot ölel fel, ám kizárja a korai életkorban történő bekapcsolódás lehetőségét. A „Mindenkinek becsengettek” program óvodástól kisiskolás korig öleli fel a célközönségét, amely a harmadik helyre szorulva két korosztály gyermekközönségét adja. Az „Egy Sima Egy Fordított Egyesület az Inklúzióért” érzékenyítő társasjátéka csupán a 2–4. osztályos gyermeknek szól. Bár rövid életkori szakaszt ölel fel, előnye, hogy a kisiskolás korszakban, tehát egy igen fogékony fázisban ismerteti meg a fogyatékosokkal a diákokat.

Lényeges kérdésként merül fel, hogy vajon a program során mennyi fogyatékosági típussal találkozhatnak a tanulók, amely az elemzés második szempontját adja. Az egyre inkább elterjedő integrált nevelésnek köszönhetően szinte minden köznevelési intézményben jelen vannak a sajátos nevelési igényű gyermekek, és a létszámuk az utóbbi években nőtt (Mező és Mező, 2022). A legutóbbi részletes adatszolgáltatás tekintetében a 2019-20-as tanévben az óvodás korosztályú gyermekek 3,1%-a, vagyis 10 ezer fő sajátos nevelési igényű, akiknek jelentős hányada (82%) integrált nevelésben vesz részt. Az együttnevelésben részesülő sajátos nevelési igényű óvodások tekintetében a leggyakoribb fogyatékosági típus a súlyos tanulási zavar (30%), a beszéd fogyatékoság (21%), és az autizmus-spektrumzavar (13%). Az általános iskolai nevelés-oktatásban az SNI tanulók száma közel 57 ezer fő, ami az általános iskolások 7,8%-át teszi ki. Zömében (41 ezer fő, az SNI-tanulók 72%-a) együttnevelésben részesülve végzik tanulmányaikat.

A fogyatékosági kategóriákat tekintve leggyakoribb oka a súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási zavar (69%), ezt követik enyhén értelmi fogyatékos tanulók (12%), valamint beszéd-fogyatékoság (8,5%) (KSH, 2020). Azonban az óvodai csoportba, osztályba érkező speciális igényű gyermekek érkezésekor a társak felkészítése, érzékenyítése nem történik meg minden esetben. A programok tekintetében szerencsés lehet, ha minél sokszínűbben, minél több fogyatékosági típussal ismerkedhetnek meg a fiatalok. Az „Egy Sima, Egy Fordított Egyesület az Inklúzióért” érzékenyítő társasjátéka 5 különböző fogyatékosági típust és a hozzá kapcsolódó ismeretrendszert mutatja be nagy részletességgel a kisiskolások számára, amely így a legsokszínűbbnek bizonyul az elemzett programok közül. Az „Adj egy ötöst” kezdeményezésében nincs meghatározva a résztvevő fogyatékoságok típusa, viszont arra vonatkozó adat sem szerepel, amely kizárná valamely fogyatékoságot a részvételtől. A programhoz kapcsolódó galériákban, videóban, fotókon számtalan fogyatékosági típusra utaló jellegzetességek megfigyelhetők, így a tanulók több fogyatékosággal is megismerkedhetnek. A „Mindenkinek becsengettek” eseményein a Down-szindrómások és/vagy értelmileg akadályozottak állnak az érzékenyítő program fókuszában, amely az akadályozottságnak csupán egy szűk szegmensét mutatja be a fiatalok számára. A Lélekmozgató program kifejezetten sérülésspecifikus, hiszen létrejött a paralimpiákhoz köthető, így csak a mozgásfogyatékoság témája érintett.

Az érzékenyítés, szemléletformálás témájában sok hatásvizsgálat születik, de nem jellemzőek a longitudinális kutatások. A programokon való részvétel utáni pozitív attitűdváltozás köszönhető lehet az élményszerű megélésnek, ám egy-egy program hosszútávú hatása kevésbé ismeretes. Egy különleges jelenség megtapasztalásának élménye az emlékek, vagy más, újszerű élmények hatására kioldódhat. Akkor vagyunk képesek természetesnek, mindennapinak tekinteni egy jelenséget, ha azzal

gyakran találkozunk, s egy idő után az ingerküszöbünk alá esik.

A harmadik elemzési szempont ezért a programok intenzitására, időtartamára kérdez rá. A leghosszabb időintervallumot a „Mindenkinek becsengettek” öleli fel a maga 6–8 hetes idejével. Ezt követi az „Egy Sima, Egy Fordított Egyesület az Inklúzióért” társasjátékának 10 tanórás foglalkozássorozata, majd az „Adj egy ötöst!” és a Lélekmozgató programok, amelyek jellemzően egy tanítási napot vesznek igénybe.

A negyedik szempont az ismeretátadás jellegére fókuszál. Egy-egy érzékenyítő foglalkozás célja változatos lehet, amely fókuszálhat csupán a fogyatékosokkal kapcsolatos teoretikus, elméleti ismeretek megszerzésére, vagy sajátíthatnak el a gyermekek olyan szociális kompetenciákat, amelyek az akadályozottsággal élő személyekkel való együttélést segítik elő. A megszerzendő szociális kompetenciák közül Meggyesné és Máténé kiemeli az együttműködő-készséget, a pozitív élményt nyújtó segítségnyújtást, a toleranciát, a frusztrációs szituációkban való alkalmazkodókészséget, az adekvát kommunikációs formákat, a helyes, pontos megnevezéseket, valamint a belátáson alapuló szubjektív véleményformálást (Meggyesné és Máténé, 2013). Egyöntetűen, szinte mind a négy programban a hatékonyabb társadalmi beilleszkedés elősegítését tűzik ki célul, ám a megvalósítás során más és más kompetenciaterületeket érintenek. A „Mindenkinek becsengettek” és „Adj egy ötöst” programokban, ahol fogyatékosággal élő személy is résztvevőként van jelen, nagyobb jelentősége az együttműködő-készségnek, toleranciának, empátiának, a helyes kommunikáció megtanulásának, s emellett hasznos ismereteket is szereznek a témában. Így tehát széles körű tudással és tapasztalattal is gazdagodnak. A „Mindenkinek becsengettek” program a maga 6–8 hetes időtartamával azonban többször ad lehetőséget bármely irányú ismeretszerzésre. Az „Egy Sima Egy Fordított Egyesület az Inklúzióért” érzékenyítő

társasjáték használatakor egy nagyon részletes és szemléletes bemutatást, ismertetést kap a tanuló a fogyatékkal élő személyekkel kapcsolatos ismeretkörből, specifikumaikról, amelyet a tevékenység során a gyakorlatba kell átültetni. Az elsajátított stratégiákat később remélhetőleg adott szituációkban adekvátan is képes lesz használni. A Lélekmozgató program során a mozgássérültek mindennapjairól, nehézségeiről, életvezetésükről kaphatnak információkat, az érzékenyítő játékok kipróbálásával pedig saját bőrükön is érezhetik az akadályozottság mértékét.

A nemzetközi kutatásokra hivatkozva az attitűdvizsgálatokban visszatérő elemként jelenik meg a fogyatékos személlyel való kontaktus jelentősége, amely az elemzés ötödik szempontjaként szerepel. Ouellette és mtsai kanadai kutatásában toleránssabbnak mutatkoztak a sérült emberekkel azok, akiknek a családjában is van hasonló tapasztalatuk (Ouellette et al, 2010). Ezen kívül két török kutatás során is irányadó volt a hozzáállás alakulásánál a korábbi fogyatékos személlyel való kontaktus, vagy a velük folytatott interakciók minősége (Abidin & Irwanto, 2021; Firat & Koyuncu, 2021). Pongrácz és kutatócsoportjának hazai tapasztalatai szintén megegyeznek a külföldi eredményekkel ebben a tekintetben. Iskolások körében végzett attitűdkutatásuk szerint, amely diáknak személyes kapcsolata volt fogyatékos személlyel, szignifikánsan pozitívabb attitűddel rendelkezett (Pongrácz 2013). Így az elemzett programok tekintetében a sikeresség mutatójaként nem elhanyagolható elem, hogy a fiataloknak van-e lehetőségük szubjektív tapasztalatokat szerezni egy fogyatékkal élő személlyel. A „Mindenkinek becsengettek” és az „Adj egy ötöst” programok mindegyike tartalmazza ezt az elemet. A résztvevő gyermekek a kezdeményezés teljes időtartama alatt együtt tevékenykednek a sérült fiatalokkal. Az érzékenyítő társasjáték és a Lélekmozgató foglalkozásai alatt azonban nincs jelen fogyatékos személy, a programok azonban tartalmaznak olyan elemeket, ahol a gyermek játékosan

ismerkedhetnek meg az akadályozottságok jellegével mesehallgatás, mesenézés, dokumentumfilm vagy egy-egy játék keretein belül.

Hatodik elemként a szemléletformáló programok eredményessége került az elemzési szempontsorba. A szemléletformáló kezdeményezések többnyire nem csak spontán módon elvégzett tevékenységek, hanem jellemzően több szakemberből álló team komoly tervezési munkájának köszönhetően jönnek létre. A tervezés során tekintettel kell lenni a résztvevők életkorára, napirendjére, megelőző tapasztalataikra, s célokat is meghatároznak, amelyeket el kívánnak érni. A program lezajlása azonban nem jelent automatikus szemléletváltást a résztvevők körében, annak sikerességét érdemes mérni, ami visszacsatolást is adhat arról, mely pontokon érdemes módosítani az eredeti elképzeléseket.

Az elemzéshez kiválasztott kezdeményezések közül a Lélekmozgató programról nem sikerült hatásvizsgálatot felleni. Az „Egy Sima Egy Fordított Egyesület az Inklúzióért” érzékenyítő társasjátékának hatásvizsgálata az Egyesület saját munkatársainak munkája, amely saját honlapjukon érhető el, ám tudományos jellegű publikációként nem elérhető. Az „Adj egy ötöst” program tudományos hatásvizsgálata elérhető, amelyet az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar szakemberei készítettek (Dukic és Perlusz, 2019).

A „Mindenkinek becsengettek” nevéhez ismétlődő, széleskörűen elemzett, publikált hatásvizsgálatok tartoznak, amelyek a legtöbb területen pozitív irányú változást mértek a résztvevők körében, ezzel legmeggyőzőbben alátámasztva az eredményességet (6.táblázat).

Az összehasonlító elemzés a szempontrendszer mentén is értelmezhető, ám szemléletesebbnek bizonyulhat, ha számszerű különbségeket is felfedezhetünk köztük. A szöveges elemzésben egy bizonyos sorrend állt fel a programok tekintetében egy-egy adott aspektusnak megfelelően. A 6. táblázatban ez a rangsor numerikus sorrendet kapott: amely az adott szempont szerint leginkább megfelelőnek bizonyult, a sorrendben az egy pontot kapott, amelyik pedig legkevésbé felelt meg a kívánalmaknak, négy pontot kapott. Ennek alapján a „Mindenkinek becsengettek” program bizonyult a leginkább meggyőzőnek, amely a legtöbb szempontnak, a legnagyobb mértékben eleget tett. A további három érzékenyítő eszköz értékéből mit sem von le az összehasonlítás, ellenben iránymutatás lehet a jövőbeni további fejlesztéshez, vagy minél szélesebb körben való elérhetőség megvalósításához. Az elemzés továbbá azoknak a köznevelési intézményeknek, pedagógusoknak, munkaközösségeknek is segítséget jelenthet, akik a későbbiekben szeretnének csatlakozni valamely szemléletformáló kezdeményezéshez.

6. táblázat. Elemzett programok számszerű értékelése. Forrás: Szerző.

ELEMZETT PROGRAMOK SZÁMSZERŰ ÉRTÉKELÉSE				
Elemzési szempontok	Lélekmozgató	Érzékenyítő társasjáték	Mindenkinek becsengettek	Adj egy ötöst!
korosztály	1 pont	4 pont	3 pont	2 pont
érintett fogyatékosági típusok	4 pont	1 pont	3 pont	2 pont
intenzitás	4 pont	2 pont	1 pont	3 pont
ismeretek mélysége	4 pont	3 pont	1 pont	2 pont
fogyatékos személlyel való kontaktus	3 pont	4 pont	1 pont	2 pont
hatásvizsgálat	4 pont	3 pont	1 pont	2 pont
Összesítés	20 pont	17 pont	10 pont	13 pont

Irodalom

- Abidin, S. A., & Irwanto, I. (2021). Stigma Towards People with Schizophrenia Among the Health Students: Faculty of Medicine, Faculty of Psychology, and Department of Counselling in Jakarta. *IJDS: Indonesian Journal of Disability Studies*, 8(2). 347–359
- Bihariné és Kalászdí B. (2021): Fogyatékosággal élők társadalmi inklúziója – nemzetközi jó gyakorlatok. *Szellem és tudomány*, (3.). 5-22.
- Dukic M., Perlusz A. (2019). Az „Adj egy ötöst” iskolai szemléletformáló program első tapasztalatai a benne résztvevő szereplők tekintetében. In Farkasné, Gönczi R.; Gereben Fné; Lénárt, Z. (szerk.). *Rehabilitáció – életkorok, intézmények, szükségletek és lehetőségek a szolgáltatások hazai rendszerében: Tanulmánykötet a 47. Országos Szakmai Konferenciáról*. Budapest, Magyar Gyógynevelésügyi Egyesület (MAGYE), ELTE Bárczi Gusztáv Gyógynevelésügyi Kar. 30-38.
- Firat, T. & Koyuncu, I. (2021) Social Distance of University Students towards Individuals with Special Needs. *International Journal of Disability, Development and Education*, 1–15. DOI [10.1080/1034912X.2021.1935499](https://doi.org/10.1080/1034912X.2021.1935499)
- Hazel, C. E., & Allen, W. B. (2013) .Creating inclusive communities through pedagogy at three elementary schools. *School Effectiveness and School Improvement*, 24(3), 336–356. DOI [10.1080/09243453.2012.692696](https://doi.org/10.1080/09243453.2012.692696)
- Hüse, L. (2017): Szemléletformálás a fogyatékosággal élő gyermekek iskolai és társadalmi inklúziója érdekében- hatásvizsgálat. *Párbeszéd-szociális munka folyóirat*. 4. (4). 44-76. DOI [10.29376/parbeszed/2017/4/5](https://doi.org/10.29376/parbeszed/2017/4/5)
- Jakubeczné Nagy K., Kollár S., Kurucz E., Ökrösi D., Sziklai I., Vajda K. (2022): A magyarországi fogyatékos, illetve szenvedélybeteg emberek társadalmi elfogadottságával kapcsolatos lakossági attitűdök vizsgálata. *Gondoskodás: szakértelem és emberség*. 1 : 2. 39-56.
- Kovács K. (2007). Érzékenyítő program. In Billédi K.; Csákvári J.(szerk.). *Látássérült személyek elemi rehabilitációja*. Budapest, Magyarország: Foglalkoztatási és Szociális Hivatal. 65-78.
- KSH honlapja. Letöltés 2023. 02. 16. URL: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1920/index.html>
- Loványi E. (2015). Több mint kutya: segítőkutyaikkal boldogan: a NEO Magyar Segítőkutya Egyesület érzékenyítő tréningjének bemutatása. *Carissimi* 1. 20-21.
- Lundberg, E. (2018). School, friends, or a matter of personality? A multidimensional approach to exploring sources of tolerance among students. *Nordic Studies in Education*, 38(2), 155–173. DOI [10.18261/issn.1891-5949](https://doi.org/10.18261/issn.1891-5949)
- Mező F. és Mező K. (2015). Gyógynevelésügyi problémákra érzékenyítő játékok (nemcsak óvodanevelésügyi pedagógusoknak). In Mező, Katalin (szerk.) *Játékkal a különleges bánásmódot igénylő gyermekekért*. Miskolc, Bíbor Kiadó. 55-74.
- Mező K. és Mező F. (2022). Sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók létszámának alakulása a 2009/2010. és a 2019/2020. tanévekben. *Különleges Bánásmód - Interdiszciplináris folyóirat*, 8(3), 19–29. DOI [10.18458/KB.2022.3.19](https://doi.org/10.18458/KB.2022.3.19)
- Miliutina, K., Chuiko, O., Legka, V., & Shkuro, V. (2022). Tolerance and social inclusion as a condition for successful rehabilitation of persons with disabilities. *Amazonia Investiga*, 11(53), 204-213. DOI [10.34069/AI/2022.53.05.20](https://doi.org/10.34069/AI/2022.53.05.20)
- Meggyesné Hosszú T. és Máténé Homoki T. (2013): A társadalmi érzékenyítés módszertana kisgyermekkorban I. „Mentor(h)áló 2.0 Program” TÁMOP-4.1.2.B.2-13/1-2013-0008 projekt. URL: http://www.igyph.hu/mentorhalo/tananyag/A_tarsadalmi_erzekenyites_modszertana_kisgyermekkorban/831_a_foglalkozas_cija_fejlesztend_kompetencia.html. Letöltés 2023. 02. 16.

- Pongrácz, K. (2013): Többségi általános iskolások sajátos nevelési igényű gyermekekkel szembeni attitűdjének vizsgálata. *Gyógypedagógiai szemle*. 4. (3). 197-207
- Ouellette-Kuntz, H., Burge, P., Brown, H. K. & Arsenault, E. (2010). Public attitudes towards individuals with intellectual disabilities as measured by the concept of social distance. *Journal of applied research in intellectual disabilities*, 23 (2), pp. 132–142 DOI [10.1111/j.1468-3148.2009.00514.x](https://doi.org/10.1111/j.1468-3148.2009.00514.x)
- Tóth-Szerecz, Á. (2022): A fogyatékosággal kapcsolatos szemléletformálás lehetősége a hatályos köznevelést meghatározó dokumentumokban. *Új pedagógiai szemle*. 72. (9-10). 77-97.
- Vargáné Mező L. (2008). Érzékenyítő és szakmai szimulációs gyakorlatok – látássérülés. In: Vargáné, Mező L (szerk.). *Tovább az akadálypályán: Prevenációs lehetőségek a sajátos nevelési igényű tanulók középiskolai lemorzsolódásának és idő előtti iskolaelhagyásának megelőzésére*. Budapest, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.. 188-203.
- Weboldalak:
- I1: FODISZ honlapja. Letöltés 2023. 02. 16. URL: https://fodisz.hu/forms/Magyar_Parasport_Napja_2021_LELEKMOZGATO_PROGRAM.html)
- I2: Egy Sima Egy Fordított Egyesület az Inklúzióért honlapja: Letöltés 2023. 02. 16. URL: <https://www.egysimaegyfordított.com/tarsasjatek>
- I3: Szirányi, M. (2022): Kutatás: Érzékenyít-e az érzékenyítő társasjáték? Letöltés 2023. 02. 16. URL: <https://www.egysimaegyfordított.com/post/%C3%A9rz%C3%A9keny%C3%ADt-e-az-%C3%A9rz%C3%A9keny%C3%ADr%C5%91-t%C3%A1rsasj%C3%A1t%C3%A9k>
- I4: Mindenkinék becsengettek program honlapja. Letöltés 2023. 02. 16. URL: <https://mindenkinεκbecsengettek.hu/>
- I5: Adj egy ötöst program honlapja. Letöltés 2023. 02. 16. URL: <https://adjegyotost.hu/>